

SIMÁNDI IRÉN
**MAGYARORSZÁG A SZABAD EURÓPA RÁDIÓ HULLÁMHOSZ-
SZÁN 1951–1956**

Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, 346 p.

Az egykori Szabad Európa Rádió magyar adásának első öt évéről írt könyvet Simándi Irén, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos kutatója. Részletesen, történészi gondossággal tárja fel a rádió megalakulásának mozzanatait, visszanyúlva a SZEB (Szabad Európa Bizottság) 1949-es, New Yorkban történt bejegyzéséig. A rádióadó célja a szabad világtól vasfüggönnyel elzárt, szovjet fennhatóság alá tartozó rab népek felszabadítása volt. A szerkesztőségek, illetve stúdiók Nyugat-Németország amerikai övezetében, Münchenben kaptak helyet. (A Csehszlovákiába, Lengyelországba, Romániába és Bulgáriába sugárzott műsorokat is ugyanebben az épületben szerkesztették.) A rádió magyar osztályának első ünnepi adása 1951. október 6-án következett el, de műsorsugárzás már 1950 nyarától folyt egy, a görög partok mentén horgony-

zó hajóról. A könyv megírja azt is, mikor, hol, milyen hullámsávon, milyen teljesítménnyel működtek az adótornyok, továbbá mikor, honnan zavarta a magyar politikai rendszer az adásokat.

Figyelmet érdemel a Szabad Európa Rádió megalakulásának, illetve megindulásának nyugat-németországi sajtóvisszhangjáról szóló fejezet. Az idézett lapokból az derül ki, hogy az utca embere az amerikai tulajdonú rádióadó üzemeltetését egyrészt a német szuverenitás megsértésének vette, másrészt sérelmezte, hogy a SZER idegenből jött munkatársai rövid idő alatt lakáshoz jutottak, s élvezték mindazokat a kedvezményeket, amelyek a megszállt amerikaiakat is megillették. Az előbbieknél is bonyolultabb probléma volt az, hogy a SZER csehszlovák osztálya mélyen hallgatott a két és félmillió szudétánemetnek Csehszlovákiából való kitelepítéséről. A német közvélemény emiatt meglehetősen ellenszenvvel viseltetett az adó iránt. Nem tudhatta, mert nem tudatták vele, hogy az USA és a bonni kormány szerződést kötött arról, hogy a rádió nem veheti elő a nemzetiségi kérdéseket.

A szerző a Szabad Európa egyik szerkesztőjének, *Mikes Imrének*, rádiós nevén *Gallicusnak* a *Reflektor* című rovatában közvetített kommentárjaira támaszkodva mutatja be a rádió öt évének szellemiségét, a hallgatókra gyakorolt hatását, a hazai közvélemény alakításában játszott szerepét stb. Kivételt képeznek az '56-os forradalom és szabadságharc napjai: ebből az időszakból a *Reflektor* mellett még más szerkesztők kommentárjait is idézi a szerző. Kérdés, vajon helyes volt-e, hogy Simándi Irén egyetlen szerkesztőt ragad ki a rádió ismertetésére? Az egykori hallgatók szerint nem rossz e megoldás: a *Reflektor* témáit maga *Gallicus* olvasta fel, s e témák mindig időszerűek, találók és változatosak voltak, emiatt szinte mindenkihez szóltak. A hallgatók többsége úgy érezte, hogy helyettük mondja el azt, amit akkoriban álmukban sem volt tanácsos kimondani. De egyéb titka is volt a *Reflektor*nak: a kommentárok szerkezete, a klasszikus logikára épülő gondolatmenete, mondat szerkesztése, szókincse, stílusa, továbbá *Gallicus* sajátos, de nem magyartalan hangsúlyozása igen vonzotta a hallgatókat. A példák százaiból egy-kettő: „...amikor a szélrózsa minden irányából összeverődünk a mikrofon előtt, (...) az első hónapokban (...) haza sem akartunk menni, ott veszkölködtünk éjszakákon át (...) a stúdiókban” – írta egy helyen *Mikes*, jól érzékeltetve egy ritka igének még ritkább képzővel ellátott alakjával a kivételes lélektani helyzetet. Szatlán a *georgiai Néró* nevet kapta, *Rákosi Máttyást* pedig hol *testes deftedárnak*, hol *köpcös honvezérnek*, vagy – utalva *Rajk László* kivégzésére – *sanda mérszárosnak* nevezte. Egy-egy jól megválasztott szó vagy szókapcsolat nyomán a kulcsra zárt ajtók, csukott ablakok, behúzott spaletták mögé zárkózott hallgató máris benne volt a rétor kellette hangulatban. Elhangzott néhány olyan *Reflektor* is, amelyeket *Gallicus* írt ugyan, de szabadsága vagy betegsége miatt másvalaki olvasott fel: de akárki volt is az másvalaki, a megszokott hatás elmaradt.

Könyvében utal a szerző *Gallicus* indulatos, a szerkesztők többségétől eltérő hangnemére is, de azonnal hozzáteszi: „*intellektuosa, felkészültsége és elkötelezett igazságérzete hitelesítette munkásságát*”. Ami az indulatos szót illeti, nem a legmegfelelőbb jelző. *Gallicus* kommentárjainak hangnemét inkább a szenvedélyes, esetleg a hevületes szóval jellemezhetnénk. Egy elhivatott publicistából pedig olykor kibújnak efféle tulajdonságok, különösen akkor, amikor – *Mikes* szavaival – „*a rémuralom heveny évei pergett, s a rendőrpincék mélyén és a bírói pulpitisok előtt megfojtódott a lelkiismeretek szabadsága*”.

*Mikes*nek természetesen előnyére vált, hogy amikor a rádióhoz került, majd' harmincéves gyakorlat állt mögötte. Végigkalandozta, -nyomorogta Európát Brassától Párizsig, életapasztalatot és életből-cselettel szedve össze. Erdélyi és partiumi pályája során beépítette szókincsébe az ott hallott szavakat, nyelvi fordulatokat. Mindezek hozzájárultak veleszületett irodalmi érzékéhez, sajtáságos nyelvezetéhez, gazdagítva a szerző által említett intellektusát és felkészültségét. (A *Reflektor*-rovat egyébként két hónap híján huszonöt évig élt, ezalatt mintegy hateraz, általában tízperces kommentár hangzott el.)

A szerző jó százötven oldalal is mutatja be, hogyan kommentálta *Gallicus* a magyar gazdaság és társadalom legkülönbébb ágazatait, az erőszakolt iparosítástól a személyi kultuszon át a politika és az egyház viszonyáig. További, majdnem száz oldal szól az 1956. október 23-án kitört forradalomról és szabadságharcról, a bukásról, a SZER elleni vizsgálatról és a hazai rendszer retorziójáról. Ennek a közel száz oldalnak egy része tartalmazza *Gallicus* mellett más szerkesztők kommentárjait is, főleg a forradalom és szabadságharc idejéből. A lapokon utalás történik a rádióban elhangzott egy-két hibás adatra, illetve téves következtetésre. Ezen nincs mit csodálkoznunk, ha figyelembe vesszük, hogy a szerkesztőség a gyorsan pergő eseményeket nem tudta követni, hiszen erre még a forradalom szabad magyar sajtója sem volt képes.

Az olvasót azonban annál inkább meglepi az a vizsgálat, amely a forradalom befejeztével a rádió ellen indult. A szerző több németországi lapból idéz, amelyek a SZER-t, illetve támogatóit teszik felelőssé a harcok kirobbanásáért és az áldozatokért, mondván, hogy a rádió a szabadságharcosokat „*felheccelte*”, illetve nem teljesítette a megígért fegyveres támogatást. A mind német, mind amerikai részről megejtett vizsgálatosorozat azonban bebizonyította, hogy a rádió fegyveres segítséget sosem ígért.

Azt mondják a könyvszerető emberek, hogy az a jó könyv, amely új, a szerző által le nem írt gondolatokat indít el az olvasóban. Ez az a pont, ahol az idősebb hallgatókban kérdés merül fel: vajon elhangzott-e túlzott biztatás, vagy könnyelmű ígéret a rádióban? S ha nem, miért felelnek mégis oly sokan e kérdésre *igennel*? Nézzük csak, mi is történt október vége, a forradalom látszólagos győzelme után. Nagy Imre miniszterelnök november 1-jén átvette a külügyminiszeri tárcát, majd kinyilvánította Magyarország

semlegességét, ezután magához kérte Andropovot, a Szovjetunió nagykövetét, s közölte vele, hogy hiteles értesülései vannak újabb szovjet csapatok bevonulásáról. Követelte e csapatettek kivonását, majd – még ugyanezen a napon – táviratot küldött Hammarskjöld ENSZ-főtábornak, amelyben az ENSZ-hez fordulva kérte az ország semlegességének védelme érdekében a négy nagyhatalom segítségét, valamint azt, hogy a világszervezet éppen megnyíló XI. ülészaka tűzze napirendre a fentebbi ügyeket. A mindig reménykedő magyarok gondolatvilágában azonban átrendeződtek a napi hírcsokor egyébként vegyes számai, valahogy így: *semlegesek vagyunk, jönnek az ENSZ-csapatok, az oroszoknak menniük kell!* Ne felejtjük el, hogy a győztes (vagy annak látszó) forradalom eufórikus hangulata még inkább kiszorította az emberekből a kételkedést. A nemzet hitt, hinni akart a jóban a tízévnyi embertelen diktatúra után. Közben elhangzottak ilyesféle mondatok a tengerentúlról: a Nyugat nem hagyja magára Magyarországot, meg hogy *a Nyugat nem feledkezik meg Magyarországról*. Ezek így, együtt formálódtak ígéretté, illetve olyasféle érzéssé, hogy a világ mellettünk áll, és megvédi, ha kell, fegyverrel is a kivított szabadságunkat. Erre a reménység kovácsolta ígéretre – vagy ígézetre? – emlékeznek az egykori októberi ifjak, a mai hajlott hátú, bús magyarok.

Mikes Imre is megkapta a magáét. Menekülők sokasága, levelek tömege tette felelőssé emberéletek elvételéért. Pedig csak azt mondta a honi ifjaknak: „*Ne tedd le a fegyvert! (...) De a fegyvert, amelyet meg kell tartanod, csakis a forradalom ügyében használd fel!*” Érdekes, hogy a vádlók sosem kérdezték, vajon mit is mondhatott volna Gallicus ahelyett, amit mondott. Mi mást üzenhetett volna azon a mikrofonon át, amelyet a rab népek felszabadítása céljából hoztak létre? Hogy csillapítsátok le magatokat, s legyetek rabok továbbra is?

Elolvasva az utolsó, a retorzióról szóló lapokat, becsuktam a könyvet, s hagytam, hogy az olvasott sorok mozdítsák, élénkítsék a halvány emlékeket, csalogassák elő a sokáig titkon dédelgetett érzéseket. S azért-e, mert a könyv lényegében '56-nál ér véget, vagy azért, mert az idén a forradalom 50. évfordulóját ünnepeljük, egyszer csak eszembe jutott egy régi hang: egy interjú, amelyet a Szabad Európa készített Gallicusszal a 80. születésnapján, huszonhat évvel ezelőtt. Az egykori szerkesztő elmondta az interjúban, hogy egyszer azzal vádolta meg egy szintén emigrációban élő nevezetes kortársa, hogy megtorpant 1956-nál. Ő erre így felelt: *'56-nál megtorpanni azt jelenti: a magyar jövőben élni.*

Egy kiváló könyv által felidézett, megszívlelendő mondat.